

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Koskien:

Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta, s. 90-92;

2 a §: Velvollisuus ilmoittautua työnhakijaksi

1. Vaatimus kokoaikatyön hakemisesta tilanteissa, jolloin henkilö työskentelee alle 30 viikossa, syrjii useita ryhmiä sekä on irti reaali maailmasta. Osatyölliset ja pätkätyölliset eivät voi hoitaa työnkuvaansa tasaisesti 30 tunnin ajan viikossa. Kaikki eivät voi tehdä kokopäivätyötä – eikä kaikkia töitä voi yhdistää. Silti nämä työt on tehtävä. Edelleen vaatimus syrjii sairaita ja tosiasiallisesti työkyvyttömiä, joita ei ole päästetty eläkkeelle, ym. ”väliinputoajia”. Monille on silti tärkeää pysyä työelämässä kiinni sellaisella työpanoksella, mihin heidän voimansa ja kykynsä riittävät. Perhetilanne ja lasten tai vanhempien hoitovastuu voi tehdä kokoaikatyön vastaanottamisen mahdottomaksi. Tällaisissa tilanteissa vaade hakea kokoaikatyötä on epärehellinen, eikä siitä saa rangaista leikkaamalla minimietuuksista. Kaikille näille ryhmille kuuluvat ihmisoikeudet.

2. Yrittäjien osalta pätevät samat ongelmat. Moni yrittäminen on luonteeltaan epävarmaa, varsinkin kun kyseessä on alkava yhden tai muutaman hengen yritys. Kuitenkin yrittäminen on aloitettava jostain – ja on itsessään tärkeää innovaatiotoimintaa. Se on myös usein alussa erittäin raskasta, johtaen lähes ympärivuorokautiseen puurtamiseen. Yrittäjä ei tarvitse tällaisessa tilassa yhtään lisää velvollisuuksia. On varsin ihmeellistä, että oikeistolainen hallitus – jonka pitäisi olla juuri yrittäjien tukena – asettaa heille tällaisia lisävaateita.

3. On monia syitä, mikseivät opiskelijat voi opiskella tavalla, joka oikeuttaisi päätoimiseen etuuteen. Esimerkkejä ovat sairastuminen, vammaisuus, perheen perustaminen, epävarmuus paikasta

maailmassa, jne. Ylipäänsä opiskelijoiden tulisi voida opiskella rauhassa, opintoihinsa keskittyen, ilman jatkuvaa pelkoa ja köyhyyttä. Velkavaateet eivät ole reiluja epävarmassa taloustilanteessa eivätkä yksilöllisissä rajoitteissa. Vaade tehdä työtä opiskelun ohella johtaa 14-tuntisiin työ- ja opiskelupäiviin, johon tulee päälle vielä kotitehtävät ja kokeisiin lukeminen. Tällainen nuorten kohtelu johtaa terveyden romahtamiseen ja kuuluu 1800-luvulle.

4. Tässä viitataan työkyvyttömiin henkilöihin. Viitatus lainkohdat:

3 § Työkyvyttömyys

Työkyvyttömällä henkilöllä ei ole oikeutta työttömyysetuuteen. Työkyvyttömänä pidetään henkilöä, joka saa sairausvakuutuslain (1224/2004) mukaista sairauspäivärahaa tai osasairauspäivärahaa tai kansaneläkelain (568/2007) mukaista työkyvyttömyyseläkettä tai kuntoutustukea taikka täyden työkyvyttömyyden perusteella maksettavaa etuutta jonkin muun lain nojalla. Työkyvyttömänä pidetään myös henkilöä, joka on todettu sairausvakuutuslain tai kansaneläkelain mukaisesti työkyvyttömäksi, vaikka etuutta ei ole hänelle myönnetty. (22.12.2009/1188)

4 § Estävät sosiaalietuudet

Työttömyysetuuteen ei ole oikeutta työnhakijalla:

1) joka saa kansaneläkelain tai työeläkelakien mukaista vanhuuseläkettä tai varhennettua vanhuuseläkettä;

2) joka saa työttömyyseläkettä;

3) jolla on oikeus saada sairausvakuutuslain mukaista raskausrahaa tai joka saa erityisraskausrahaa, vanhempainrahaa tai erityishoitorahaa taikka jolle on myönnetty vapaata raskauden ja synnytyksen tai lapsen hoidon vuoksi;

(14.1.2022/37)

4) siltä ajalta, jolta hän saa maatalousyrittäjien luopumistuesta annetun lain (1293/1994) tai maatalouden harjoittamisesta luopumisen tukemisesta annetun lain (612/2006) mukaista luopumistukea;

5) joka saa Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain (566/2005) tai työntekijän eläkelain (395/2006) 3 §:ssä mainittujen lakien mukaista kuntoutusrahaa taikka ansionmenetyskorvausta tapaturmavakuutuksen, liikennevakuutuksen tai sotilasvammalain (404/1948) kuntoutusta koskevien säännösten perusteella;

(11.6.2020/463)

6) joka saa työeläkelakien mukaista työuraeläkettä; tai

Käytännössä lakimuutoksella luodaan tilanne, jossa hoitavan lääkärin sairaaksi toteama henkilö pakotetaan hakemaan kokopäivätyötä. Kun henkilö ei siihen pysty, vaikka eläkelaitoksen vakuutuslääkäri niin väittäisi, henkilöä rangaistaan hänelle asetettujen velvollisuuksien rikkomisesta.

Tämä muutos on kohtuuton. Se rikkoo paitsi Suomen allekirjoittamia ihmisoikeussopimuksia, myös Suomen perustuslakia.

Suomen Kommunistisen Puolueen Sote-ryhmä huomauttaa edelleen, että:

- Työttömyysturvalaki, 2 a luku, 5 § 1) mukaan henkilöllä on pätevä syy kieltäytyä työstä, jos työtä ei voida pitää hänelle sopivana hänen työkykynsä huomioon ottaen.

- Saman luvun 11 § 1) mukaan työnhakijalla on pätevä syy jättää saapumatta työvoimapalveluiden järjestämisestä annetun lain 31 ja 32 §:ssä tarkoitettuun alkuhaastatteluun, työnhakukeskusteluun, täydentävään työnhakukeskusteluun, kotoutumisen edistämisestä annetun lain 14 §:ssä tarkoitettuun palvelutarpeen arviointiin sekä työllistymissuunnitelmaa korvaavan suunnitelman laatimis- ja tarkistamistilaisuuteen, jos saapumatta jääminen johtuu sairaudesta tai tapaturmasta taikka henkilöstä itsestään riippumattomasta syystä.

- Saman luvun 12 § 1) mukaan työnhakijalla on pätevä syy jättää toteuttamatta työllistymissuunnitelmaa ja sitä korvaavaa suunnitelmaa siltä osin, kun suunnitelmaan sisältyvä työnhakuvelvollisuus ei vastaa työvoimapalveluiden järjestämisestä annetun lain 44 ja 46–48 §:ssä säädettyä. Nimenomaisesti viitatus lain 48 § 2) mukaan työnhakuvelvollisuutta ei aseteta, jos työnhakija ei luotettavana pidettävän lääketieteellisen selvityksen mukaan ole työkykyinen työttömyysturvalain 2 a luvun 8 §:ssä tarkoitetun ammattitaitosuojan aikana työkokemustaan ja koulutustaan vastaavaan työhön ja ammattitaitosuojan päätyttyä mihinkään työhön ja hän noudattaa työllistymissuunnitelmaansa tai sitä korvaavaa suunnitelmaa siltä osin, kuin suunnitelmassa on sovittu työkyvyttömyyden perusteella myönnettävän etuuden hakemisesta ja hakeutumisesta työ- ja toimintakykyä parantavaan kuntoutukseen.

- Saman luvun 12 § 4) mukaan työnhakijalla on pätevä syy jättää toteuttamatta työllistymissuunnitelmaa ja sitä korvaavaa suunnitelmaa siltä osin, kun hän ei työkyvyttömyytensä takia ole voinut toteuttaa suunnitelmaan sisältyvää työvoimapalveluiden järjestämisestä annetussa laissa tarkoitettua työnhakuvelvollisuutta.

- Saman luvun 14 § 1) mukaan henkilöllä on pätevä syy kieltäytyä 9 §:ssä tarkoitetusta palvelusta ja keskeyttää palvelu, jos palvelu ei ole hänen terveydentilansa tai työ- ja toimintakykynsä huomioon ottaen hänelle sopivaa.

Lakimuutos on paitsi kohtuuton, myös ristiriitainen olemassaolevan lainsäädännön kanssa. Tosiasiallisesti työkyvytön henkilö pakotetaan elämän perusedellytysten vuoksi työvoimapalveluihin, jossa hän ei lain mukaan ole velvoitettu palveluihin tai mihinkään muuhunkaan osallistumaan. Koska työvoimapalveluissa ei usein tunneta lakia, tilanne synnyttää uusia "väliinputoajia", oikeudettomia rangaistuksia ja sosiaaliturvan alikäyttöä. Ainoa "työllisyyttä lisäävä" vaikutus kohdistuu viranomaisiin, joiden työmäärä lisääntyy – joka on suoraan vastoin tavoitetta sujuvoittaa sosiaaliturvaa.

Hallituksen esityksen sivulla 22 sanotaan:

"Toimeentulotukilain kokonaisuudistusta valmistellut työryhmä arvioi loppumuistiossaan, että olisi perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaista, että henkilöiden tulisi ensisijaisesti pyrkiä turvaamaan oma ihmisarvoisen elämän edellyttämä turva itse, ja että toimeentulotuen tulisi olla viimesijainen etuus niille, jotka eivät siihen kykene."

Tältä pohjalta lakimuutos on myös ristiriitainen esityksen valmistellun työryhmän kertoman tavoitteen kanssa. Kun henkilö on hoitavan lääkärin mukaan todettu sairaaksi ja kykenemättömäksi työhönsä, ei hän myöskään kykene turvaamaan omaa ihmisarvoista elämäänsä. Tässä tilanteessa henkilön tulisi saada työkyvyttömyyseläke. Tilanteessa, jossa hänelle ei myönnetä eläkettä, on toimeentulotuki viimesijainen etuus.

Hallituksen esityksen sivulla 23 esitetään taustaa työkyvyttömyyden määritelmälle ja sen käsittelylle seuraavasti:

"Apulaisoikeuskansleri on kuitenkin päätöksessään OKV/3065/10/2021 katsonut, että sanamuodon mukainen toimeentulotukilain tulkinta ei mahdollista sitä, että lain soveltamisessa lääkärin toteamaksi sairaudeksi hyväksyttäisiin vain työttömyysturvalaissa tarkoitetun työkyvyttömyyden määritelmän sisään mahtuvat tapaukset. Apulaisoikeuskanslerin mukaan lain sanamuoto on tältä osin sinänsä yksiselitteinen. Apulaisoikeuskansleri toteaa päätöksessä, että lainsäädännön selkeyttäminen olisi tarpeen asian osalta. "

On huomionarvoista, ettei hallituksen esityksen kohdassa perustella syitä lainkohdan muuttamiselle sellaiseksi, miksi se on muutettu. Kantaa ei oteta myöskään "välinputoamistilanteisiin", vaikka lainsäädännön uudistuksen pitäisi nimenomaan paikata tällaiset. Miksi toimeentulotuki pyritään

eväämään työkyvyttömiltä, mutta ei samalla tarkastella muuta työkyvyttömyyttä koskevaa lainsäädäntöä ja sen soveltamista? Esimerkiksi seuraavan uutisen mukaan joka kolmas työtön on työkyvytön, yhteensä noin 100 000 henkilöä:

<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/joka-kolmas-tyoton-on-tyokyvyton-ketaan-ei-tunnu-kiinnostavan-etta-heita-on-nain-paljon/9089744>

8. Useat sairaudet aiheuttavat vaihtelevaa toimintakyvyn huomattavaa heikkenemistä. Vaihtelua lähes normaalilta vaikuttavasta toimintakyvystä täyteen vuodehoitoon voi esiintyä päivittäin – esimerkiksi erilaisissa kroonisista kipua aiheuttavissa ja/tai hermoston toimintaan vaikuttavissa sairauksissa.

Näiden henkilöiden omaishoito vaatii yhtenä päivänä koko päivän, toisena ei lainkaan aikaa. Silti omaishoitaja on jatkuvassa hälytystilassa, eikä pysty irtautumaan hoidosta kokopäivätyöhön. Kyseisillä henkilöillä 4 tunnin päivähoiton raja aiheuttaa pelkän automaattisen sosiaaliturvan leikkurin, joka ennestään heikentää sekä omaishoidettavan että hoitajan itsensä tilaa. Toimintakyvyn romahtamisen tuloksena yhteiskunnan kustannukset kasvavat.

Kustannuksia tulee myös epäoikeudenmukaisen kohtelun tuloksena, jolla on huomattava vaikutus sekä henkilön itsensä että häntä palvelevien viranomaisten mielenterveyteen. Vihaisten ihmisten kanssa on hyvin raskasta asioida, epäoikeudenmukaisia päätöksiä on raskasta tehdä sekä on raskasta toimia järjestelmän osana, jossa ei voi auttaa vaikka haluaisi. Palvelut eivät voi korvata eivätkä korjata elämän edellytysten perustekijöitä, kuten ruokaa – sitä varten on toimeentulotuki.

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

Koskien:

Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta, s. 92-93;

7 b §: Terveystoimenpiteet ja muut menot

Lakimuutos antaa Kelalle käytännössä vallan päättää, mitkä lääkkeet korvataan toimeentulotuessa.

Erityisryhmille lakimuutos on erittäin ongelmallinen. Esimerkiksi autismikirjon henkilöillä on usein yksilöllisinä yhdistelminä fyysisiä, neurologisia ja mielenterveyden ongelmia ja unihäiriöitä, sekä tavanomaisesta poikkeavia reaktioita lääkityksiin. Sopivien lääkitysten löytäminen tällaisten hoitamiseen vaatii usein pitkäaikaista työskentelyä ja useita kokeiluja. Toimivat lääkitykset voivat olla epätavallisia, henkilön yksilöllisistä ominaisuuksista johtuen. Osa lääkkeistä saattaa olla reseptivapaita, mutta silti välttämättömiä autistisen henkilön toimintakyvyn ja terveyden kannalta. Muiden kuin hoitavan lääkärin ei tule puuttua tällaisten kokonaisuuksien määrittelyyn.

Ylipäänsä terveys on jokaiselle kuuluva ihmisoikeus. Se on taattu Yhdistyneiden Kansakuntien taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 12. artiklassa. Suomen osalta sopimus on tullut voimaan 1976 ja sen valinnainen pöytäkirja vuonna 2014. Artiklan mukaan:

"Tämän yleissopimuksen sopimusvaltiot tunnustavat jokaiselle oikeuden nauttia korkeimmasta saavutettavissa olevasta ruumiin- ja mielenterveydestä."

Perustuslain 2 luku, 6 §, takaa ihmisten yhdenvertaisuuden. Se alkaa seuraavasti:

"Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä.

Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. "

Perustuslain 2 luku, 19 §, takaa oikeuden sosiaaliturvaan. Lainkohta on syytä lainata kokonaisuudessaan:

"Jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon.

Lailla taataan jokaiselle oikeus perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella.

Julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystaloudelliset palvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Julkisen vallan on myös tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu.

Julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä."

Laki toimeentulotuesta, 1 luku, 1 §, määrittää toimeentulotuen tarkoituksen seuraavasti:

"Toimeentulotuki on sosiaalihuoltoon kuuluva viimesijainen taloudellinen tuki, jonka tarkoituksena on turvata henkilön ja perheen toimeentulo ja edistää itsenäistä selviytymistä. Toimeentulotuen avulla turvataan henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta vähintään välttämätön toimeentulo.

Ehkäisevän toimeentulotuen tarkoituksena on edistää henkilön ja perheen sosiaalista turvallisuutta ja omatoimista suoriutumista sekä ehkäistä syrjäytymistä ja pitkäaikaista riippuvuutta toimeentulotuesta."

Laki Kansaneläkelaitoksesta, 1 luku, 2 §, määrittää Kansaneläkelaitoksen tehtävät:

"Kansaneläkelaitoksen sosiaaliturvaa koskevista tehtävistä ja sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonhallintapalveluja koskevista tehtävistä säädetään eri laeissa. Kansaneläkelaitokselle voidaan antaa lailla myös muita tehtäviä. (21.5.2021/425)

Kansaneläkelaitos voi sopimuksen perusteella hoitaa muutakin sosiaaliturvan toimeenpanoa sekä muita palveluja.

Kansaneläkelaitoksen tehtävänä on lisäksi:

- 1) tiedottaa etuuksista ja palvelutoiminnastaan;
- 2) harjoittaa etuusjärjestelmien ja oman toimintansa kehittämistä palvelevaa tutkimusta;
- 3) laatia tilastoja, arvioita ja ennusteita; sekä
- 4) tehdä ehdotuksia toimialaansa koskevan lainsäädännön kehittämisestä."

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus lääkkeen määräämisestä, 3 luku, 8 §, määrittää lääkehoidon lääkärin ja potilaan väliseksi asiaksi:

"Läkehoidosta tulee päättää yhteisymmärryksessä potilaan kanssa. "

Oikeusasiamiehen päätös EOAK/6468/2017, sivu 15, tarkentaa Kelan asiantuntijalääkärin roolia:

"Potilaan lääketieteellisestä tutkimuksesta, taudinmäärityksestä ja siihen liittyvästä hoidosta päättää terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 22 §:n mukaan laillistettu lääkäri. Tällä tarkoitetaan lääkäriä, joka tosiasiallisesti hoitaa henkilöä. On selvää, että Kelan palveluksessa oleva asiantuntijalääkäri tai lääkekäsittelijä ei ole edellä tarkoitettu toimeentulotukiasiakkaan hoitava lääkäri, jolla voisi olla oikeus päättää asiakkaan taudinmäärityksestä tai läkehoidosta. Tämä ilmenee myös nimenomaisesti edellä mainitusta Kansaneläkelaitosta koskevasta hallituksen esityksestä (HE 109/2014 vp, s. 7), jonka mukaan 'Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annettu laki sääntelee hoitavan lääkärin ja potilaan välistä suhdetta. Tällaista suhdetta ei ole Kansaneläkelaitoksen asiantuntijalääkärin ja eläkkeen hakijan tai muun asiakkaan välillä.'"

Pähkinäkuoressa:

1. YK:n TSS-sopimuksen 12. artiklan mukaan mukaan jokaisella on yhdenvertainen oikeus korkeimpaan mahdolliseen ruumiin- ja mielenterveyteen - johon kuuluu myös lääkitys.
2. Suomen perustuslain 2 luku, 6 §, mukaan ketään ei saa asettaa eri asemaan terveydentilan tai vammaisuuden perusteella.
3. Suomen perustuslain 2 luku, 19 §, mukaan jokaiselle on taattava riittävät – ei siis vain välttämättömät – terveyspalvelut.
4. Toimeentulotukilaki ei kumoa – eikä voikaan kumota – am. YK:n ihmisoikeussopimuksen 12. artiklaa eikä perustuslain 19. pykälää. Toimeentulotukilain 1 luku, 1 §, puhuu vähintään välttämättömästä toimeentulosta sekä asettaa tavoitteeksi sosiaalisen turvallisuuden, omatoimisen suoriutumisen. Lisäksi tavoitteena on syrjäytymisen ja pitkäaikaisen toimeentulotuki-riippuvuuden ehkäisy.
5. Laki Kansaneläkelaitoksesta, 1 luku, 2 §, ei ole asettanut Kansaneläkelaitokselle sellaista tehtävää, jolla se voisi tarkkailla ja käytännössä evätä toimeentulotuen asiakkaan hoitavan lääkärin määräämän lääkityksen.
6. Sosiaali- ja terveysministeriön asetus lääkkeen määräämisestä, 3 luku, 8 §, määrittää lääkehoidon potilaan ja lääkärin väliseksi, yhteisymmärryksessä tapahtuvaksi asiaksi.
7. Eduskunnan oikeusasiamiehen päätös EOAK/6468/2017, s. 15, painottaa, ettei Kelan asiantuntijalääkäri ole asiakasta hoitava lääkäri, eikä hänellä voi näin ollen olla oikeutta päättää asiakkaan taudinmäärityksestä tai lääkehoidosta.

Edellämainituin perustein toimeentulotukiasiakkaan lääkitys on korvattava toimeentulotuessa kaikille ratifioituna ihmisoikeutena, yhdenvertaisesti, turvaten jokaisen ihmisarvon ja omatoimisen suoriutumisen. Hoitavan lääkärin määräämä lääkitys on osa legitiimiä terveydenhoitoa, joka tapahtuu hoitavan lääkärin ja potilaan välisessä hoitosuhteessa.

Lääkityksen evääminen osana toimeentulotukea tarkoittaa toimeentulotuen asiakkaalle käytännössä lääkehoidon estämistä, koska toimeentulotuki on viimesijainen tuki. Lääkehoidosta päättäminen ei

ole Kansaneläkelaitoksen tehtävä – eikä kuulu Kelan asiantuntijalääkäreille, joilla ei ole lääkeshoidosta päättämiseen mahdollistavaa hoitosuhdetta toimeentulotuen asiakkaaseen.

Kyseinen lakimuutos ei ole laillisesti ja oikeudellisesti perusteltu.

Koskien:

Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta, s. 93;

9 §: Perusosan suuruus

Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitealta jo kolmet moitteet riittämättömästä sosiaaliturvan tasosta. Tällaisessa tilanteessa toimeentulotuen perusosan alentaminen ennestään ei ole perusteltua eikä oikeudenmukaista. Perusosaa pitäisi päinvastoin nostaa niin, ettei moitteille olisi sijaa, ja sitoa toimeentulotuki indeksiin.

Toimeentulotuen kokonaisuudistusta valmistellut työryhmä on viitannut perusturvan riittävyyden osalta, sivulla 72, Perusturvan riittävyyden IV työryhmän raporttiin 2019-2023. Sivulla 64 kerrotaan, että Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean mukaan sosiaaliturvan on oltava vähintään 50% ekvivalentista mediaanitulosta. Jos nettomäärä on alle 40%, on se jo selvästi riittämätön. Tilastokeskuksen mukaan palkka- ja palkkiotulojen mediaani on ollut 3 289 € marraskuussa 2024 (https://stat.fi/tup/kokeelliset-tilastot/tulorekisterin_palkat_ja_palkkiot/2025-01-08/index.html). Tästä 50% on 1644,5 € ja 40% on 1315,6 €. Helsingissä Kelan hyväksymän vuokran määrä on yksinasujille 715 €, joka ei toteudu usein enää edes köyhille tarkoitetuissa Helsingin kaupungin asunnoissa. Tältäkin pohjalta toimeentulotuen perusosan ja toimeentulotukeen liittyvien muiden korvausten on oltava vähintään 929,5 €. Kyseinen summa on huomattavasti korkeampi, kuin nykyinen yksinasuvan perusosa, eikä oikeuta perusosan laskua ennestään – saati sen leikkaamisen käyttöä rangaistuksena.

Erityisesti pitkäaikaisessa toimeentulotuen tarpeessa eläville on syntynyt kroonista vajetta. Näissä tilanteissa ihmisarvon edellyttämä turva on jo vaarantunut, mikä on henkilöille valmiiksi kohtuutonta. Perusosan alentaminen lisää syventää ihmisarvon menetystä.

Edelleen toimeentulotuen kokonaisuudistusta valmistelleen työryhmän esityksen sivun 73 mukaan:

"Toimeksiannon mukaisten säästöjen aikaansaamiseksi perusosan taso on keskeinen kysymys, koska arviolta puolet toimeentulotuen menoista on perusosan menoja. Työryhmä toteaa, että

perustuslaista ei siten välttämättä seuraa ehdotonta estettä toimeentulotuen tason vähäiselle alentamiselle edellyttäen, että tämä ei vaaranna oikeutta välttämättömään toimeentuloon yksittäistapauksissa. Esimerkiksi perusosan tason alentaminen kategorisesti yhdellä prosentilla voisi saada aikaan noin 12 miljoonaa euroa säästöä ja esimerkiksi neljän prosentin alentaminen noin 48 miljoonaa euroa säästöä."

Todellinen tilanne on päinvastoin, kuin työryhmä on esittänyt. Toimeentulotuki riittää vain yksittäistapauksissa ja on yleisesti riittämätön. Näin ollen perusosan alentaminen ei ole perustuslain mukaista. Se ei ole myöskään perusteltavissa muutaman prosentin alentamisesta saatavilla säästöillä – jotka ovat valtion budjettiin suhteutettuina hyvin vähäisiä, mutta tarkoittavat monien leikkausten ristitulessa eläville esimerkiksi kyvyttömyyttä ostaa lääkkeitään. Ylipäänsä perusosan alentaminen vaarantaa lukuisten henkilöiden oikeuden välttämättömään toimeentuloon ja näin rikkoo ihmisarvoa lain ja oikeuden vastaisesti.

Koskien:

Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta, s. 93-95;

10 §: Alennettu perusosa

Hallituksen esityksen sivulla 25 viitataan toimeentulotuen kokonaisuudistusta valmistelleen työryhmän esitykseen. Sen sivun 30 mukaan:

"Perusosan alentamista koskevien säännösten tarkoituksena on edistää työllistymistä sen sijaan, että henkilö jäisi pysyvästi toimeentulotuen varaan. Tällainen tarkoitus on sopusoinnussa toimeentulotuen luonteen kanssa viimesijaisena sosiaaliturvaetuutena. Jos henkilölle on tarjottu todellinen mahdollisuus hankkia toimeentulonsa työtä tekemällä tai parantaa työllistymismahdollisuuksiaan osallistumalla työllistymistä edistäviin palveluihin tai toimenpiteisiin, voidaan sanoa, että hän olisi kyennyt hankkimaan perustuslaissa tarkoitetun turvan."

Tämä perustelu ei toimi. Vaatimus hakea kokopäivätyötä ei ole sama asia, kuin kyky hankkia perustuslaissa tarkoitettu turva. Ensimmäinen tarkoittaa henkilölle asetettua velvollisuutta, toinen henkilön todellista tilaa. Henkilö ei välttämättä kykene osallistumaan työllistämistä edistäviin palveluihin tai toimenpiteisiin, vaikka hänet niihin käskytettäisiin.

Myöskään perusosan alentaminen ei suoraan muunnu työllistymisen edistämiseksi. Päinvastoin, työkyky käy käsi kädessä terveyden kanssa. Perusosaa alentaessa henkilön terveys romahtaa, joka vastaavasti romahduttaa työkyvyn. Tämä ei edistä työllistymistä.

Edelleen työryhmän esityksen sivun 57 mukaan:

"Mikäli henkilö ei kehotuksesta näitä toimenpiteitä tee, toimeentulon perusosaa voitaisiin työryhmän näkemyksen mukaan alentaa 50 prosenttia, mitä voidaan vielä pitää perustuslain 19 §:n 1 momentin edellyttämän välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon turvaamisen kattavana määränä. Perusteena 50 prosentin alentamiselle olisi tällöin se, että tuen hakija ei olisi täyttänyt velvoitetta hakeutua palveluihin eikä olisi turvannut mahdollisuuksiensa mukaisesti omaa elatustaan. "

Työryhmä ei perustele millään tavoin, miksi 50% alentaminen olisi yhä ok. Koska perustelua ei esitetä, ei se ole myöskään uskottava. On syytä voimakkaasti painottaa, että Suomi on saanut Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitealta jo kolmet moitteet riittämättömästä sosiaaliturvan tasosta. Toimeentulotuki ei nytkään vastaa riittävyyden mittana käytettyä 50% mediaanitulosta, kuten on yllä läpikäyty.

Koskien:

Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta, s. 95-96;

10 a §: Perusosan alentamista koskeva menettely

Kansaneläkelaitokselta ei tule poistaa velvollisuutta ilmoittaa hyvinvointialueen sosiaalihuoltoon tilanteessa, jossa toimeentulotuen perusosaa ollaan alentamassa. Sosiaalityössä tehtävä palvelutarpeen arvio varmistaa sen, ettei kohtuuttomia tilanteita pääse syntymään vaan parhaassa tapauksessa kyetään ennalta ehkäisemään tilanteiden pahenemista.

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Koskien:

Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta, s. 98-99;

18 a §: Kansaneläkelaitoksen tiedonsaantioikeus ja tietojen luovutusvelvollisuus

ja

Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta, s. 99-100;

18 b §: Hyvinvointialueen oma-aloitteinen tietojen luovutus Kansaneläkelaitokselle

ja

Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta, s. 100;

18 g §: Hyvinvointialueen tiedonsaantioikeus

ja

Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta, s. 100;

18 h §: Kansaneläkelaitoksen oma-aloitteinen tietojen luovutusvelvollisuus hyvinvointialueelle
sekä

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain 64 §:n muuttamisesta, s. 102;

64 §: Sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisen tiedonsaantioikeus

Emme kannata Kelan ja hyvinvointialueiden tiedonsaantioikeuksien laajentamista. Esityksen taustalla on selvästikin jatkuvasti elävä myytti asiakkaasta sosiaaliturvan väärinkäyttäjänä. Myös köyhällä on oikeus yksityisyyden suojaan. Kontrollin sijasta kannustamme viranomaisia asiakkaan kunnioittavaan suhtautumiseen ja hyvään palveluun. Tämä osaltaan voisi lisätä luottamusta ja avoimuutta eri tahojen kesken.

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

Koskien:

Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta, s. 101;

27 f §: Kunnan rahoitusosuus perustoimeentulotuen kustannuksista

Esitys siirtää toimeentulotukimenot nuorten osalta 100 prosenttisesti kuntien vastuulle ei ole perusteltu eikä kannatettava.

Toimeentulotuen tarve johtuu muun sosiaaliturvan alhaisesta tasosta, eikä kunnilla ole mahdollisuutta vaikuttaa tähän. Kaiken lisäksi nuoret ovat muita herkemmin minimipäivärahan piirissä – ja siten toimeentulotuen tarpeessa, koska heille ei ole ehtinyt kertyä ansioturvaa. Myös erilaiset omavastuut ja odotusajat ensisijaisen etuuden piiriin pääsemisellä ovat tyypillisempiä nuorille. Näihin lakisääteisiin sanktioihin ei kunnilla ole vaikutusmahdollisuuksia. Työn ja koulutuksen tarjoamiseen kunnat panostavat jo nyt parhaansa mukaan, kun TE-palvelut siirtyivät kuntien vastuulle.

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Koskien:

Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta, s. 92;

7 a §: Asumismenot

ja

Valtioneuvoston asetus toimeentulotuen tarpeellisen suuruisten asumismenojen määrästä annetun valtioneuvoston asetuksen muuttamisesta, s. 104;

2 a §: Asumismenojen rajojen muutosten arviointi

Julkisten, köyhille tarkoitettujen asuntojen – kuten HEKAN – tapauksessa asumismenot tulisi automaattisesti hyväksyä.

Uniongelmat ovat yksi suurimmista toiminta- ja työkyvyn laskua aiheuttavista terveyden ongelmista. Käypä Hoidon mukaan joka viides suomalainen kärsii pitkäaikaisesta unenpuutteesta (<https://www.kaypahoito.fi/nix01067>). Kauppalehden mukaan unenpuutteen hinta yhteiskunnalle on suurempi kuin tupakan (<https://www.kauppalehti.fi/uutiset/unen-puutteen-hinta-yhteiskunnalle-on-suurempi-kuin-tupakan-mutta-milloin-univaje-nousee-paattajien-asialistalle-huomio-on-tarkeammaksi-koetuissa-sairauksissa/3ff5bca2-33af-49f9-9361-751e5d3c7f93>). Käypä Hoidon mukaan kognitiivis-behavioraaliset menetelmät ovat ensisijainen unettomuuden hoito (<https://www.kaypahoito.fi/hoi50067>). Ko. terapiaan kuuluu nukkumistilan eristäminen muusta käytöstä niin, ettei assosiaatioita muuhun kuin lepoon muodostu. Käytännössä tämä tarkoittaa vähintään kaksiötä, mikä tulee ottaa huomioon hyväksyttäviä asumismenoja tarkastellessa.

Myös muut sairaudet ja kehitykselliset poikkeamat vaikuttavat henkilöiden tilantarpeeseen. Esimerkiksi autismissa henkilön voi olla mahdotonta elää ihmisarvoisesti tilassa, joka on liian pieni. Seurauksena voi olla autistisiin yleisesti kuuluva ylikuormittumista. Ylikuormittumisen jatkuessa autisti uupuu, romahduttaen toimintakyvyn. Koti jää siivoamatta. Uupumuksen jatkuessa autistin asuinolosuhteet eivät ole enää ihmisarvoisia. Pahimmillaan autistinen uupumus johtaa vetäytymiseen yhteiskunnasta ja jopa itsemurhaan. Toipuminen onnistuu vain kuormitusta purkamalla, jossa avaintekijänä on ympäristö – esimerkiksi asunto. Normaalit, neurotyypillisille käytetyt ratkaisut – kuten mielialalääkitys – eivät välttämättä toimi ja voivat olla jopa haitaksi. Uupumus voi jatkua vuosia ja jopa vuosikymmeniä. Asiasta on kirjoittanut mm. Autismiliitto (<https://autismiliitto.fi/materiaalia/autismi-lehti/autistinen-uupumus-sekoitetaan-helposti-masennukseen/>). Asumismenoja korvattaessa toimeentulotuesta on tosiasiallisesti huomioitava asiakkaiden yksilölliset tarpeet, jotta he voivat elää ihmisarvoista elämää.

Jo tällä hetkellä voimassa olevat kuntakohtaiset maksimit, mitä toimeentulotuessa huomioidaan, aiheuttavat perheille suuria vaikeuksia. Pakkomuuttojen myötä lasten päivähoito- ja koulupaikat vaihtuvat, ystävyys-suhteet katkeavat, harrastukset loppuvat. Häädöt ovat lisääntyneet ja asunnottomuus kasvanut. Asumismenojen normeja tulee korottaa ja erityisistä syistä johtuva lisätilan tarve on huomioitava.

Kun kunnallisten vuokra-asuntojen vuokrat ylittävät kelan hyväksymät rajat, on jotain pielessä. Tarvitaan lisää kohtuuhintaisia vuokra-asuntoja, vuokrasääntely on palautettava ja Kelan on voitava huomioida perheen todellinen vuokra toimeentulotuessa.

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

Hallituksen tavoitteena on toteuttaa toimeentulotuen kokonaisuudistus, joka "vahvistaa henkilön itsenäistä selviytymistä, vähentää pitkäaikaista toimeentulotukiriippuvuutta ja selkiyttää toimeentulotuen roolia viimesijaisena harkintaa vaativana rahaetuutena".

On vaikea nähdä, miten nyt tehdyt esitykset edesauttavat em. tavoitteiden saavuttamista.

Toimeentulotuki on alkujaan tarkoitettu tilapäiseksi taloudellisen tuen muodoksi. Pitkäaikaistyöttömyyden ja alhaisen sosiaaliturvan vuoksi siitä on muodostunut pitkäkestoinen tuki, jota useimmiten saadaan samaan aikaan asumistuen ja esim. työttömyysturvan kanssa.

Mikäli tavoitteena on vähentää toimeentulotuen saajien määrää, ei esitetyillä lakimuutoksilla siihen tavoitteeseen päästä. Vain nostamalla perusturvan määrä 1500 euroon kuukaudessa verottomana, toimeentulotuki voi palautua alkuperäiseen tarkoitukseensa tilapäisenä sosiaalityön välineenä erityistilanteissa.

Suomen Kommunistinen Puolue on esittänyt perusturvaksi kyseisen 1500 euron summan. Tarkempia tietoja löytyy täältä:

<https://skpsote.fi/perusturva-aloite-2025/>

Muu lausuntopalaute:

Koskien:

Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta, s. 92;

2 b §: Velvollisuus hakea ensisijaista etuutta

Ks. lausunto kohtaan 1: Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta, 2 a §.

Koskien:

Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta, s. 96;

11 §: Huomioon otettavat tulot

Vähäistenkin ansiotulojen ja avustusten ulosmittaaminen toimeentulotuesta yli 18-vuotialta aiheuttaa selvän "kannustinloukun". Henkilön ei kannata tehdä mitään, ellei se ylitä toimeentulotuen määrää. Tämä on selvästi vastoin hallituksen tavoitetta purkaa kannustinloukkuja.

Samalla muutos aiheuttaa byrokraattisen mahdottomuuden: miten vähäiset avustukset todetaan? Mikä on Kelan tarkkailuvalta? Jos ne todetaan tilisiirtojen kautta, toimeentulotuen saaja voi edelleen vastaanottaa esimerkiksi ruokaa perheeltään. Tulisiko ruokaostoksia tarkkailla esimerkiksi kotitarkkailukäynneillä? Tämä rikkoisi toimeentulotuen saajan yksityisyyttä raskaasti.

On moninaisia tilanteita, mitkä johtavat toimeentulotuen alikäyttöön. Näissä tilanteissa henkilö tukeutuu juuri vähäisiin avustuksiin. Muutos ajaa kyseiset henkilöt ahdinkoon, joka kriisiytyy, joka vastaavasti tulee lisäämään toimeentulotuen menoja. Myös hallinnolliset menot kasvavat, koska Kelalle tulee lisää hakemuksia vähäisten menojen korvaamisesta.

Suurimpana ongelmana on inhimillisen vapauden rajoittaminen, jonka hinta nähdään toimeentulotuen saajien mielenterveyden laskussa. Erityisesti Kokoomus on pitkään saarnannut vapauden merkityksestä. Onko tämä sitä?

Koskien:

Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta, s. 98;

17 a §: Perustoimeentulotuen lakkauttaminen

Toimeentulotuen evääminen ulkomailla oleskelevilta Suomen kansalaisilta, jotka eivät saa paikallista sosiaaliturvaa, on vastoin Euroopan Unionin vapaata liikkuvuutta ja ylipäänsä elämän mahdollistavia perusoikeuksia.

Tällainen toimeentulotuen saajien tarkkailu ja sosiaaliturvan evääminen asettaa heidät monin tavoin epätasa-arvoiseen asemaan niiden kanssa, jotka voivat maksaa itse oleskelunsa. On useita syitä, miksi toimeentulotuen saajalla on tarve oleskella ulkomailla. Näitä ovat esimerkiksi perhe, työnhaku, opiskelu, ulkomailla järjestävä terveydenhoito ja yhteiskunnallinen osallistuminen. Käytännössä lakimuutos estää toimeentulotuen saajan mahdollisuuden muuttaa lainkaan ulkomaille. Kansalaisuuden saaminen, joka todentaa täyden oikeuden paikalliseen sosiaaliturvaan, edellyttää useiden vuosien oleskelua.

Perustoimeentulotukea ei ole olemassaolevankaan lainsäädännön mukaisesti saanut ulkomaille kuin poikkeustapauksissa. Sen sijaan, että toimeentulotuki evätään ulkomailla oleskelun vuoksi uudessa lakipykälässä, tulisi oleskelu nähdä erityisesti Euroopan Unionin sisällä yhdenvertaisena oikeutena. Toimeentulotuki ylläpitää oikeutta elää, joka on jakamaton kaikkien ihmisten kesken.

Koskien:

Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta, s. 101;

27 §: Henkilöllinen soveltamisala

Lakimuutoksella asetetaan oikeus toimeentulotukeen vain maassa "laillisesti" oleskeleville.

Aiemmin maassa "laittomasti" olevat ovat voineet saada toimeentulotukea ruokaan ja lääkkeisiin silloin, kun kunta ei ole vastannut niistä – esimerkiksi järjestämässään hätämajoituksessa.

Kyseinen lakimuutos evää kategorisesti viimesijaisen turvan "laittomasti" maassa olevilta. Tämä tulee johtamaan tilanteisiin, missä henkilöt eivät saa tarvitsemaansa ruokaa ja lääkkeitä. Tilanne on selvästi perimmäisten ihmisoikeuksien ja perustuslain vastainen.

Ruoka ja lääkitys on järjestyttävä huolimatta siitä, mikä on henkilön laillinen status. Tämän on tapahduttava niin, ettei henkilö pelkää avun ja hoidon hakemista, eli tarvittaessa nimettömänä. Henkilön kanssa maassa voi "laittomasti" olla muitakin, esimerkiksi lapsia, jotka myös tarvitsevat viimesijaista turvaa – ja henkilö asioi heidän puolestaan.

On syytä painottaa, että terveydenhoito ei koske vain henkilöä itseään, vaan tartuntatautien tapauksessa myös muuta väestöä. Vaarallisten tartuntatautien tapauksessa, joita ei ole vielä tunnistettu ja joihin henkilö ei – lakimuutoksen vuoksi – itse lähde aikaisessa vaiheessa hakemaan apua, riski on huomattava.

Latvanen Tapio
Suomen kommunistinen puolue - Sote-ryhmä